

Vokaler och diftonger

De tjeckiska vokaler *a, i, y, u, e* och *o* förekommer med såväl kort och långt uttal, de längre skrivs med ' (*čárka*).

kort	lång	kort	lång
a [a]	á [a:]	e [ɛ]	é [ɛ:]
i, y [ɪ]	í, ý [ɪ:]	o [ɔ]	ó [ɔ:]
u [ʊ]	ú, ů [ʊ:]		

Av historiska skäl finns två bokstäver för ljudet [ɪ], nämligen *i* och *y*. Detta gäller även den längre varianten [ɪ:] som skrivs *ý* eller *í*. Det finns alltså ingen skillnad i uttal mellan *i* och *y* men de två bokstäverna behålls i stavningen. Likaledes betecknar *ú* och *ů* exakt samma ljud [ʊ:], men enligt stavningsreglerna förekommer *ú* bara som första bokstav i ord.

I tjeckiskan förekommer egentligen bara en diftong som däremot är mycket vanlig, nämligen *ou* [ɔʊ]. I främmande ord kan dock *au* [aʊ] (i *tex auto*) och *eu* [ɛʊ] (i *tex neutralita*) förekomma. I sammansättningar bildar dock inte vokaler diftonger, exempelvis uttalas alltså *naučit* (bildat av *na-* plus *-učit*) [ˈna.utʃɪt] och *použit* (bildat av *po-* och *-užit*) [ˈpɔ.uʒɪt].

Bokstaven *ě* används i tjeckiska för att påvisa att föregående konsonant ska vara palatalt *ď, ť* eller *ň*, eller följas av ett *j*-ljud. Stavningsreglerna kräver att *e, ě, i* och *y* aldrig föregås av *ď, ť* eller *ň*. Därav kommer att *ě* och *i* används för att skapa sammansättningen *dě, di, tě, ti, ně* och *ni*. Även för *i* gäller att då det följs efter *d, t* och *n* uttalas dessa konsonanter *ď, ť* och *ň*.

<i>d'</i>	följt av e blir	<i>dě</i> [dɛ]	<i>d'</i>	följt av i eller y måste skrivas	<i>di</i> [dɪ]
<i>ť</i>	följt av e blir	<i>tě</i> [tɛ]	<i>ť</i>	följt av i eller y måste skrivas	<i>ti</i> [tɪ]
<i>ň</i>	följt av e blir	<i>ně</i> [nɛ]	<i>ň</i>	följt av i eller y måste skrivas	<i>ni</i> [nɪ]

Bokstavskombinationerna *de* [dɛ], *te* [tɛ], *ne* [nɛ], *dy* [dɪ], *ty* [tɪ] och *ny* [nɪ], vilka skiljer sig från ovan, förekommer också i tjeckiska. Tänk på att det här rör sig om skilda fonem som har en betydelseskiljande funktion, vilket gör att det är viktigt att inte glömma uttala dessa konsonanter riktigt.

<i>ty</i> [tɪ], du	<i>ti</i> [tɪ], dom där
--------------------	-------------------------

Efter *m* uttalas *ě* [nɛ], *dvs mě* uttalas [mnɛ], såsom i *tex město* [mnɛstɔ]. Bokstaven *ě* representerar också ljudet [jɛ] efter konsonanterna *v, b, p* och *f*, vilka alltså uttalas *vě* [vɛ], *bě* [bjɛ], *pě* [pjɛ] och *fě* [fjɛ]. Här rör det sig alltså inte om någon egentlig palatalisering utan bara ett vanligt *j*-ljud. Bokstaven *ě* förekommer aldrig efter andra konsonanter än de som redovisats ovan.

Även *l* och *r* kan vara stavelsebildande och kan därmed i dessa fall betraktas som vokaler. Exempel på detta finner man i *tex vlk* (*varg*) och *krk* (*hals*).

Som svensk är det också bra att tänka på *e* i tjeckiskan inte motsvarar ett svenskt *e*-ljud utan ett *ä*-ljud. Dessutom bör man tänka på att långt *a* [ɑ:] i svenskan uttalas annorlunda än långt *á* [a:] i tjeckiskan. Man ska heller inte glömma att tjeckiska *y* och *ý* uttalas som ett svenskt *i*. Tjeckiska *u* [ʊ] och *ů* [ʊ:], som alltså motsvarar ett *o*-ljud, ska heller inte förväxlas med uttalet av svenskt *u* [u:]. Lägg särskilt märke till detta och skillnaden i stavning på svenska och på tjeckiska samt uttalet i tabellen nedan.

	kort vokal (tj.)	kort vokal (sv.)	lång vokal (tj.)	lång vokal (sv.)
[a]	dal [dal]	tappa [tapa]	dobrá [dɔbra:]	(ta [ta:])
[ɛ]	teplo [tɛplɔ]	tänka [tɛŋka]	dobré [dɔbrɛ:]	äta [ɛ:ta]
[i]	byl [bɪ]	till [tɪ]	dobrý [dɔbri:]	tid [ti:d]
[ʊ]	domu [dɔmʊ]	bott [bʊt]	domů [dɔmʊ:]	dog [du:g]
[ɔ]	doma [dɔma]	docka [dɔka]	gól [gɔ:l]	skål [sko:l]

Tjeckiska /ʊ:/ och /ɔ:/ är uttalsmässigt mycket lika svenska /u:/ och /o:/ respektive. Observera dock att även om uttalet representeras av samma fonetiska tecken så behöver det inte uttalas *exakt* likadant på svenska som tjeckiska.

I modernt talspråk är det vanligt att *é* i vissa ord uttalas [ɪ] istället för [ɛ:]. I Böhmen är det vanligt att *ý* uttalas [ɛj] istället för [ɪ].

Utdrag från Uttalsguiden

www.tjeckiska.se